

## Το κενό που καλύφθηκε

Από τον ΚΩΣΤΑ ΜΠΟΤΟΠΟΥΛΟ

Φοίβος Καρδής, *Το μεσαίο κενό. Η ακμή και η κρίση της μεσαίας τάξης στην Ελλάδα και τον κόσμο*,  
Παπαδόπουλος, Αθήνα 2020,  
304 σελ.

1.  
Αν δεν ήμουν βέβαιος ότι λόγω γαράκτων δεν είναι ικανός για κάτι τέτοιο, θα υπέθετα πώς ο Φοίβος Καρχής διάλεξε ως τίτλο του τελευταίου βιβλίου το *Το μεσαίο κενό ακριβώς* για να αναγκάσει όποιον τον διαβάζει να πει: μα δεν αφήνει κανέναν κενό. Πράγματι, αντιμετώπισα με ένα δύσκολο, πολύπλοκα με και επιρρεπές σε γενικότερες θεματικές, ο συγγραφέας παραδέι μια εμβρήθη και συγχρόνως ρέουσα γεμάτη στοιχεία που ωστόσο δεν την κάνουν να χάνει την ανάδιπτη, πολύτικο-οικουμενικο-κονιοπολιαρχή ανάλυση. Και κυρίως, δουλειέντη με μεράκι, που αφορά πρωτίστως στο θέμα αλλά αντανακλατικά και στην έκφραση. Από την πρώτη φράση «Απροσδιόριστη αλλά κυριαρχη, ρευστή αλλά συνεκτική, λοιδοριζμένη αλλά επίζηλη, η μοασία τάξη είναι παντού και πουθενά» – ώς την τελευταία «η συγκρότηση μιας νέας μεσαίας τάξης [...]» είναι σημερα μάγιστρο μια ιδεολογική αναζήτηση και περισσότερο ένα πολιτικό σχέδιο», ο Καρκής δεν χάνει το στόχο του και την καθεδρότητα που στάχυα τον: αυτό που λέμε «μεσαία τάξη» είναι δύσκολο να πετρηφαίει, ίσως

2.

Ακριβώς επειδή έχει τόσο διευρυμένη οπική, τα βιβλίο κατορθώνει να ανοίξει και να πορεύεται σε πολλούς δρόμους ταυτοχρόνως. Εμπλέκει τον αναγνώστη σε μια συζήτηση για τις ανοιστήσεις, για τη χρηματοοικονομική κρίση που ξέπεσε το 2008 και για τις επιπτώσεις της στην Ελλάδα. Αυτά είναι τα βασικά, και σε σημασία και σε έκσταση, θέματα των βιβλίων.

Τι είναι η μεσαία τάξη; Ο Φοίβος Καζής, στο βιβλίο των για την ακμή και την κρίση της μεσαίας τάξης στην Ελλάδα (αλλά όχι μόνο στην Ελλάδα) συμφρούει με δύοντας αδνήταντον να δώσουν ακριβή ορισμό. Υποστηρίζει ότι είναι δύσκολο να περιγραφεί, ίσως και να προσδιοριστεί, αλλά αποτελεί κριτικότατο παράγοντα, πνήμα και μαζί κριτήριο, στην Ελλάδα και διεθνώς, για τις κοινωνικές και τις πολιτικές εξελίξεις. [ΤΒΙ]

αφού η κρίση, σε ένα πρόβλημα που είχε ήδη πάρει, λόγω της παγκοσμιοποίησής, άλλη μορφή και άλλη ώθηση, πρόσθεσε χαρακτηριστικά που επιτέπειναν να μιλούμε για «ένα ανιστρέπτη», η οποία μάλιστα έπιληξε κυρίως τη μεσαία τάξη. Διεκδικητές της διόλου επιζήγουν τίτλου των πρωταθλητών στην «ένα ανιστρέπτη» είναι, σύμφωνα με τα στοιχεία που παραβέβαιοι οι συγγραφέας, οι ΗΠΑ –προ και κυρίως μετά Τραμπ– αλλά και η Ισπανία και η Ελλάδα, χώρες που άλλαζαν, σχεδόν κυριολεκτικά, πρόσωπο μέσα στην κρίση, ενώ καλύτερα ανιστρέψαν, χωρίς να εκτινήσουν κανέναν, οι σκανδαλιστικές χώρες. Πολύ ιδιαίτερα είναι η παρατήρηση για την ειδική θέση της Γερμανίας, στην οποία οι ανιστρέπτες ήταν μεγάλες –πολύ μεγαλύτερες από ό,τι, για παράδειγμα, στη Γαλλία– πριν από την κρίση αλλά οι αντοχές, και τις χώρας και της μεσαίας τάξης, που αποδεχθήκαν πολύ καλύτερες μέσα στην κρίση – οι οικούλγα θεατράστες της κυριαρχίας Μέρκελ και του κυριού Σόιμπλε θα πέραν κι αλλες ιδέες για την εκ μέρους τους αισθοποίηση δραματικών κατά τα άλλα γεγονόταν και συνθηκών.

Ενδιάφερουσα είναι και η συζήτηση για τον τόπο διαμόρφωσης της πολιτικής κοινωνίας, αρμόνιο μεσαία τάξη είναι, πρώτα απ' όλα, μια «κοινότητα κοινωνίας», δομημένη γύρω από την «προσδόκια της ασφάλειας» και στρεφόμενη γύρω από τις ένοντες της αυτοστολής-ηρημης – η μεσαία τάξη ανήκει όποιος έχει την αίσθηση ότι ανήκει στη μεσαία τάξη, της νομομαπονοποίησης – που μεσαίας τάξης, λόγω

3

Θα ήθελα να σταθώ λίγο περισσότερο σε μια σειρά παραπομπής του συγγραφέα για τα χαρακτηρικά της ελληνικής μεσαιάς τάξης και την επιδρασή της κρίσης σε

διαμόρφωση της κοινωνικής της θέσης και της πολιτικής-επιλογής της συμπεριφοράς.  
Ιδιαίτερα καίριες βρίσκονται τις θέσεις για  
α) την «ψευδάθιση της προσωρινότητας της κρίσης, ως απότομου της ελληνικής ψυχοσύνθεσης αλλά και της περιεργότητάς ότι το κράτος, που υπήρξε «πάντα εκεί», θέρισκε και αυτή τη φορά τρόπων τα «στηρίζει» αυτήν που δύοι οι πολιτικοί δεν παντελώς στηρίζουν αποκάλυπτο «ραγοκοκάλι της ελληνικής οικονομίας». Η ψευδάθιση αυτή εντέπει όχι μόνο την απολεία εισδήματος και θέσεων εργασίας, αλλά και την αισθούμενη ασφαλίας, ίνταν αποδείγματα ότι η

κρίση δεν ήταν προσωρινή;  
β) την όχι απλώς συμφύκωση αλλά «αλλάγμα σύστασης» της ελληνικής μεσαίας τάξης – σε πρόεκτα και των αντίστοιχων συμπεριφάσματων των Γαλανίτη, Ζωγράφατον. Ως αρχιμηνός του θύρατος αυτής της βαθιάς μετωλάξης αναδεικνύονται δύο πεδία. Πρότον, η εργασια/εργασιακές σχέσεις, με την υποβάθμωση των ιδιοτυπικού τομέα και την κυριαρχία της ημι-απασχόλησης. Δεύτερον, η θέση της «ελαστικής οικογένειας» (με ιδιοκαταίσχη, δύο παιδιά και παγιώμενες καταναλωτικές συνήθειες), η οποία μέσα από τη συνδυασμό μισθοδογικής συμφέρουσας και φορολογικής πολιτικής, έρχεται «έφαγκτα» ν κατατέθει τα βγάζει πέρα (με ελάχιστη, θα πρόσθετα, αυτοκρατική και συνασθίησης της γενικότερης κατάστασης).

γ) τη μη ταύτιση της «φεασάς τάξης» με το (πολιτικό/κομματικό) «κέντρο» και τη «στριγμένη ίδια» στον ψυχισμό και στηριζόμενη του «πού φωνάει ο ανέμος» - με-στη εκλογική συμπεριφορά της μεσαίας τάξης, στις τάξεις της οποίας ας ανευρίσκονται οι περιαστέρους «μετακοινωνίες» ψηφοφόρων οι οποία δίνουν την τίκη στις εκάστοτε επιλογές της ανθρωπότητας. Αντώ-



## ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Εκδοχή απεικόνισης της μεσαίας τάξης με βάση τις καταναλωτικές συνήθειες και τις δυνατότητές της. Στονχειά του ανήκει στη μεσαία τάξη είναι η κατοχή ιδιοκτησίας και ιδίων ιδιότητης κατοικίας και αυτοκινήτου, η δυνατότητα για επήλευση οικογενειακών διακοπών, η εξασφάλιση καλών σπουδών για τα παιδιά και μια καλή ασφάλεια υγείας.

συνέβη και σπιτικού «μεταγιγνακές» αναμετρήσεις, και σε εκείνες που σφράγισαν, το 2015, την αντιδραση έναντι της κρίσης και σε κείνες που σηματοδότριαν, το 2019, την καταδίκη της δήθεν «ευαλλακτικής» διαχείρισης της κρίσης, που είχε επι τη μετάξη αποδειχθεί μια από τα ιδιαίτερα αντιγρύπεδα.

Μια ελαφρά διαφοροποίηση μποτή βα θήβεια σε εκφράσωση σε σχέση με την «εγκαταλεύθι» από τη μεσαία τάξη, μέσα και λόγω της κρίσης, το ΠΑΣΟΚ, που οποίο έγινε, από «κόμμα της νέας δημοσιοποιητικής», κόμμα «που απαρήθηκαν οι μεσοδιστοί», και τη «μεταφορά αυτών των κοινωνικών στραμμάτων στις τάξεις του ΣΥΡΙΖΑ». Η μείωση της δυνατότητας της πλειαδικής διορισμών-ρουφερητών δεν «χύνεται» μόνο το ΠΑΣΟΚ αλλά εξόντων και τη Νέα Δημοκρατία, η εκλογική κάμψη της οποίας υπήρξε πολύ μικρότερη, από τη «πλειαδική λογοτείη» ήταν, και είναι, ακόμα πιο βαθιά ριζωμένη. Αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ιστορικό λάθος να λέγεται, ακολουθώντας τη θεώρηση ορισμένων πολιτικών επιστημόνων που έκαναν το «λάκωνικο του ΠΑΣΟΚ» σημαία αλλά οικόπεδα μητρούσατο πολλούς πεισμάνιους για τη

κρατία λαϊκισμό του ΣΥΡΙΖΑ «το νουφέρει επί ΠΑΣΟΚ κόμμα και κράτος». Η «νίκη ή ήταν» η έκφραση είναι δική των εγχειριστών (σημαντικότερα δεν επενδύονται μάλιστα της, κατά τη γνώμη μου, πετέλη) της ελληνικής μεσαιόριστης, που πράγματα το έβαζε συμφωνικά, αλλά για λόγους ορθότητας και δράσης ιδεολογίας, ήταν. Ούτος ο ΣΥΡΙΖΑ πετύχει στραγγιωνοποίησην- μήτρα αιφή- τα δύο πρώτη μεγάλα κόμματα που ποικίλως τις ίδεις τους, στον τομέα της οικονομίας- στοιχηία με αυτήν που είχαν στη Βρετανία οι Εργατικοί των Μπλε και στη Γερμανία οι σοσαπλιδικούςκρατές υπό τον θρόνο και οι χριστιανοδθότες υπό την μετρ του ειδους κελ.

εξήγηση για την εκλογική απήχηση της πρόσφατης, όπως αποδέχθηκε απήχηση του ΣΥΡΙΖΑ ελληνική μεσαία τάξη είναι προ θετική από αυτό που δίνει ο βόρος Καρψής: οφελείται, κατά

4.  
Η παιδεία των συγγράφεα, και η προσπάθειά του να μεγεί όσο πιο

«εξωτερικός» των γεγονότων γίνεται, είναι αυτή την τομή που διπλαζείται να πάρει το καθηρώ θέση σε θέματα σαν τα παραπόνα. Μικρό το κακό, ίνος κατ' αναγκή, μπορεί στην τροφή για οικείη που προσφέρει αυτό το βιβλίο. Σε κάτια κάτω, η ελληνική μεσαία τάξη, την οποία τόσο εναργής τοποθετεί στη θέση της (ανοίγοντας το φακό και στον διεθνή περίγρυπο), των ελληνικών συστήματος μετέχει, με δεσποτίδονα μάντρα θέση, και άρα και των χαρακτηριστικών τους: ψυχική/συναισθητική προσέγγιση των κοινών και της πολιτικής, αποκεντρωμένης, με ρεαλιστικούς βολαναρισμούς, επιδρώση ιδεολογίκης ένδυσης πραγμάτων στα οποία δεν χορεύει θεολογία και θε-έπειτα να πετησιγόνουν οι αρχές. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά βρίσκονται στην αντίτυπη του βιβλίου — κι ας αυτορροδιορίζεται ο συγγραφέας, μάλιστα για τα πατιάν του, ως μέλος μας «μέρτης οικογένειας». Πλούτη σημαντικότερη είναι η παρακαταθήκη που τους αρνήγηται και που ας έπιλουν ότι κάποια στιγμή θα μπορέσει να μπει στο μεδύοντα της ελληνικής μεσαίας τάξης: «περιουσία η φιλομάθεια, προσδοκία για το καλύτερο, εκπλή- μηση για το μεγάλο και αποτυφωρή για την υπεροβόλη». //